

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 211. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342680467872/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

REFORMER -- MEN MED VARSOMHED

jeg anseer det som en Lyde; jeg negter alleene, at det er en frivillig Lyde: thi ingen kand have Lyst til at gjøre sig ubehagelig ved Morositet, saadant strider mod alle Menneskers naturlige Inclination. Jeg raader paa den eene Side deslige Folk at bevæbne sig mod deres Skrøbeligheder, saa vidt som mueligt. Jeg raader paa den anden Side deres Censores at formilde deres Domme og at see igiennem Fingre med en Skrøbelighed, som reiser sig af Legemets Constitution, helst naar de merke Morositet at være geleidet af Ærlighed, hvorpaa vises store Prøver af daglig Erfarenhed. Thi Ærlighed er gemeenligen en Suite af Morositet, saasom et tungsindigt Menneske, som krænkes af mindste Reproche, forløber sig ikke gierne meer end eengang, da derimod et tempereret og tækkeligt Menneske, som intet krænker, kand falde af een Bassesse i en anden. Det er for de tækkelige Mennesker og for de saa kaldne gode Gemytter man maa tage sig vare. Thi den, som med Kaaldsindighed kand fordøje en Reproche, eller som man siger, kand stikke et Ørefigen i sin Lomme, synder gierne meer end eengang: og haver man ikkun at blade lidt udi Historier for at blive overbeviset om, at de sidste ere lige-saa skadelige Mennesker, som de første ere ubehagelige Compagnons.

LIBR. III. EPIGRAMM. 37

*Dum declinat homo vitia, in contraria currit:
Errorum facies fit modo in orbe nova. etc.*

Stæder og Societeter ere, ligesom Menneskets Legemer, adskillige Skrøbeligheder underkastede. Hvad som i Menneskets Legemer kaldes Sygdom, heeder udi Riger og Republikver Statsfejl: hine cureres med Pulver og Draaber; disse med Love og Førordninger: og hvad som der heder Medicine, kaldes her Reformation. Saasom der nu

er en stor Overeensstemmelse imellem en Lovgiver og en Læge, og Maaden at curere paa er een og den selvsamme, skjønt Recepterne ere differente; saa gaaer en Reformator fornuftigen til Verks, naar han udi at curere Statsfejl, betiener sig af samme Methode, som Lægen bruger i at curere Legemets Skrøbeligheder. Ligesom derfor en Læge maa gaae varligen til Verks med et sygt Legeme, saa maa ogsaa en Lovgiver med *Delicatesse tractere* et sygt Societet: thi det heeder paa begge Steder: *omne nimium nocet*: det er: alt hvad som er formeget, fordærver. En fornuftig Læge, førend han foreskriver *Medicine*, examinerer Patientens Constitution, og derefter modererer Recepten. Efter samme Exempel maa ogsaa en Reformator nøye udforske et Societets Naturel og Egenskab, og derefter indrette sine Anordninger. Thi, ligesom et Legeme haver nok udi een Pille, men et andet vil have to eller tre af samme Vægt, saa kand et Societet lade sig nøye med en enkelt, et andet derimod udfordrer en dobbelt Dosis.

En almindelig antagen Regel er for Medicis, ingen violente *Remedia* at bruge, saasom Medicinen derved kand blive verre end Sygdommen. Thi det lykkes ikke med alle, som med en vis Svitser, hvilken, eftersom han laae paa sin Reise, og havde ikke Stunder til at opbie de 8 Dage, som vare beskikkede til at medicinere, tog 8 Doses ind paa eengang og befandt sig vel derefter. Jeg siger, at det er et Hovedprincipium udi Medicinen, ingen violente *Remedia* at bruge. Ligeledes maa det være en bestandig Regel for en Reformator, at han gaaer Skrit for Skrit frem, at han lemper Medicinen efter Statens Svagheit og Beskaffenhed, og giver ikke stærkere Doses, end den kand taale: thi daglig Erfarenhed viser, at ved præcipitante Reformation Staten heller forderves end forbedres, ligesom ved violente *Medicine* en *Quartan*-kand forvandles til en *hidsig Feber*.

Utallige Exempler saavel af gamle som nye Historier vise, at Feil ved de fleste Reformationer heller blive forandrede end hævede: thi, saasom Menneskets Naturel er

REFORMER — MEN MED VARSOMHED

at falde fra een Extremitet udi en anden, saa succederer een Feil hinanden; ligesom man seer hos en Febricitant nu Heede nu Kulde at prædominere. En Onier søger at corrigere sine Feil, hvilket er priisværdigt; men saasom han ikke kand standse udi sin Reformation, henfalder han omsider til Ødselhed. Derfor siger man, at, naar Fanden bliver syg, vil han være Munk: hvilket er, at gaee fra een Yderlighed til en anden. Man haver seet ved saadan hidsig Reformation, Vantroee forvandles til Overtroe, Hidsighed til Feighed, Dristighed til Frygt, Sladderagtighed til latterlig Taushed. Jeg haver for Exempel kiendt en Mand der var saa frygtsom og forsigtig udi sin Tale, at han dristede sig ikke til at fortælle indifferente Ting, som alle maatte vide, førend han havde befalet sine Børn og Huusfolk at gaee til side: Da jeg engang med Forundring taledede om samme Mands Taushed, fik jeg at vide, at han tilforn havde været en af de mest aabnemundede Borgere udi Staden, og at han eengang havde bødet 4 Rdlr. for sin Mund. Denne Mulct havde drevet ham til at corrigere sin Feil; men, saasom han ikke havde vidst at standse udi Reformationen, var hans dristige Snaksomhed bleven forvandelt til en urimelig Taushed. Saaledes gaaer det og til med de fleste Reformationer: thi man løber saaledes fra Scylla, at man styrtes udi Charybdin. Det gaaer med dem ligesom med forhungrede Mennesker, hvilke holde ikke op at æde førend de sprekke, eller som med dem, der af Frygt for Fiendens Sverd styrte sig udi liden, og døe af Frygt for at døe: moriuntur, nè moriantur. Dyder selv kand forvandles til Laster, naar derudi ikke holdes Maade. Derfor siger Horatius: Den retfærdigste Mand kand faae Navn af u-retfærdig, dersom han over Dyden med alt for stor Rigueur:

*Insani sapiens nomen ferat æqvus iniqui,
Ultrà quàm satis est virtutem si petit ipsam.*

Jeg for min Part, endskiønt jeg ønsker Verden alt got, saa glæder jeg mig dog ikke over hver Reformation, saasom

Erfarenhed viser, at Tingen bliver ofte den samme, skjønt Scenen forandres, og at Sygdommen ikkun faaer et andet Navn, ikke anderledes end onde Vædsker udi et Legeme, hvilke blive de samme, skjønt de betegnes nu med det Navn af Hovedpine, nu af Tandsmerte, nu af Podagra, og nu igien af Chiragra, ligesom de samme flytte sig, eller ved Medicine kand rives fra et Sted til et andet. Ligesom nu ingen kand siges at have cureret en Syg, ved at forvandle hans Podagra til Chiragra; saa cureres ey heller en Stat, ved at udrøddé een Feil, for at give Plads til en anden. Jeg siger, at Tingen bliver den samme, skjønt den faaer andet Navn, det heder: *Aliter non aliud*. Det hender sig og ofte, at ligesom violente Remedia tillige med Sygdommen ogsaa gjøre Ende paa Livet, saa kand og ved en outreret Reformation en Stats Undergang befordres. Det heder da, som det bekiendte Italienske Gravskrift lyder: *Per star meglío sono morto*: eller som en vis Poet siger:

Han døde, det er sant; men Febren ham forlod.

Heraf skulde maaskee vel nogen slutte, at jeg var en Hader af all Reformation. Nej ingenlunde! tvertimod jeg holder for, at de fleste Steder og Societeter, samt hvert Menneske i sær, haver Reformation nødvendig. Jeg viser alleene, at enhver maa gaae frem med Tømmen i Haanden, og reformere sig saaledes, at han ikke falder fra een Last til en anden. Den, som gaaer langsoma frem, kommer omsider til Maalet; men den, som galoperer dertil, kand enten styrte paa Vejen, eller udi Farten drives Maalet forbi, saa at han er ligesaa langt derfra paa hin Side, som han tilforn var paa den anden. Der fortelles, at en vis Vognmand paa Vejen adspurte en Bonde, om han kunde naae Staden inden Solens Nedgang, og at Bonden dertil svarede ja, hvis han vilde kiøre sagte. Vognmanden antog dette for Skiemt, blev vred, og lod Hestene galopere; men, som et Hiul udi Farten brødes i stykker, gik det ham efter Bondens Spaadom, at han ikke kom til Staden samme Aften.

REFORMER — MEN MED VARSOMHED

Naar een laborerer af formeget Blod, fraraader jeg ikke Aarelæden, men saaledes, at det skeer med Moderation, paa det at det fornødne Blod kand blive tilbage. Naar et Huus er besværgt med mange Domestiquer, raader jeg til at dimittere alle dem, som ere til Overflod, men at beholde saa mange, som behøves til Husets Tarv og Forsvar: thi, hvis Reformationen ikke skeer med Maade, falder man af een Uheld i en anden, og ofte af en mindre udi en større. En Konge udi Pegu, der en tiidlang havde været incommoderet af en u-roelig Almue, fandt for got at skille sig ved en anseelig Deel af Landets Indbyggere, paa det at han kunde holde de øvrige desbedre udi Ave. Da Landet ved saadan Reformation var bleven giort temmelig tyndt, førte Naboerne sig dette til Nytte, og uden Modstand bemægtigede sig Kongen med det heele Rige, saa at han alt for silde merkede, sig at have pousseret dette Statsgreb for vidt.

Det staaer derfor fast, at alt hvad som er for meget, skader; thi all Dyd bestaaer udi Mediocritet, og, saa snart den gaaer over de Grændser, bliver den metamorphosered til en Last. Den store Chinesiske Philosophus Confucius haver sammenskrevet et moralsk og politisk Systema, som han haver kaldet Medium Magnum, eller, *den store Middelvej*, hvorved han haver villet give tilkiende, at Middelvej er Grundvold til alle gode Ting, og den fornemste Regel, som Mennesket bør tage i agt. Den beste Ting kand blive til Fordervelse, naar den ikke øves med Maade. Jeg haver kiendt visse Personer, der ere blevne ødelagde ved Flittighed, og fattige ved Sparsommelighed. Activitet er en stor Dyd, og haver herlige Virkninger. Den er som en nobel Hest, der vil holdes udi Tømme. Ja, den er som en Vind, der kand føre Skibet frem: den kand og styrte det i U-lykke. Fornuften maa derfor være Styrmand, og see til, at man betiener sig af Vinden alleene til Nytte.

Man seer derfor, at mange med maadeligt og jævnt Arbeide udvirke meere, end andre ved stor Activitet. Jeg haver med stor Forundring merket, at Fruentimmer con-

LIBR. III. EPIGR. 41.

serverer bedre Landgods, end Mandfolk. Jeg haver eftertænkt Aarsagen dertil, og fundet ingen nærmere end denne, nemlig, at der findes mindre Activitet hos de første, end de sidste; thi et Fruentimmer drister sig ikke til at entreprenere Reformationer, men lader sig nøje med at i agt tage de almindelige Regler af Oeconomie og Agerdyrkning. En Mandsperson derimod vil konstle paa alting, og ligesom Ederkoppen spinder saa længe og saa konstigen, at han omsider selv bliver til intet. Jeg følger derfor udi mit Landgods Administration Fruentimmer Regler, og holder mig ved Landvejene, hvorved jeg befinder mig ikke ilde. Det heder: *Compendia sunt dispendia*. Og finder jeg, at det Danske Ordsprog: *Frygt Gud, og følg Landvejen*, er heel vel grundet. Thi de, som leede altid efter Stier, og ville forkorte Vejene, komme ofte seenest frem. Og er det om saadanne konstige Vandringsmænd man her udi Landet siger, at de gaae Peer Gantes Gienvej.

LIBR. III. EPIGRAMM. 41

*Maxima pars hominum laudatrix temporis acti
Secula prisca minus flagitiosa putat.*

Blant curieuse Spørsmaal, som fortiene at examineres, er dette, om Verden forværres eller forbedres. Vil man rette sig efter det almindelige Mundheld, saa er Sagen decideret; thi man hører alle Mennesker eenstemmigen at dømme udi Faveur af den gamle Verden, som Poeterne kalde Saturni Alder eller den gyldne Tiid, hvilken de vide heel prægtigen at afmale. Men, saasom det er ligesaa usikkert at forlade sig paa almindelige Mundheld, som paa poetiske Fictioner, saa er fornødent af historiske Exempler herudi at søge Oplysning, og derpaa at grunde sine Domme. Menneskene have, førend Stæder og Societeter bleve